

שלמה י' שפיצר – גזה קומורוצי
מקורות עבריים
על אודות ההיסטוריה של הונגריה ויהודי הונגריה
בימי הביניים (מראשיתה ועד 1686)

בשנת 1881 פרסם ההיסטוריון שמואל כהן (Samuel Kohn), הרב הראשי של בית-הכנסת הניאולוגי ברחוב דוהאנ' בעיר בודפשט, את ספרו הנושא את השם "מקורות עבריים לתולדות הונגריה". בספר נכללים חמישים מקורות מתורגמים להונגריה מתוך שלושים ואחד חיבורים הקשורים להיסטוריה של הונגריה בימי-הביניים ובראשית העת החדשה. הספר הודפס מחדש בשנת 1990, אך גם המהדורה הזאת אזלה ואין להשיגו. האוסף הנוכחי, מטרתו להיות במקום ספרו של רב שמואל כהן.

כביטוי של הוקרה למפעלו של כהן אימצנו את שם ספרו לשמש כשם גם לאוסף הזה, הגם שהאוסף הנוכחי שונה לחלוטין מקודמו. בראש ובראשונה יש באוסף הזה 195 מקורות שלוקטו מתוך 402 חיבורים, וכך הוא מכיל את מלוא החומר בעברית וביידיש הידוע לנו מלפני סוף המאה ה-17 (כיבושה בחזרה של בודה ב-1686) על אודות דברי הימים של הונגריה ובכלל זאת קורות היהודים בה, חיייהם, מנהגיהם וספרותם. זאת ועוד, בצד התרגום להונגריה הבאנו גם את הטקסטים המקוריים בעברית וביידיש, רובם על יסוד הספרים שנדפסו בהם מהמאה ה-16 עד המאה ה-18. כמו כן הוספנו לתרגום להונגריה ביוגרפיות מפורטות, הסברים, הערות, ביבליוגרפיה מקיפה ומפתחות מפורטים שיהיו כלי עזר רב לחוקרי ההיסטוריה והלשון, ואשר בעזרתם יוכלו להתעמק במקורות.

בעבודתיהם של היסטוריונים יהודים בהונגריה ובכלל זה גם בעבודתו של שמואל כהן שלטה המגמה של האסימילציה. בניגוד לכך האוסף הנוכחי מדגיש את החיים האוטונומיים הפנימיים של הקהילה היהודית, את קשריהם של יהודי הונגריה במישור הקהילתי והאישי עם שאר התפוצות במערב אירופה בבלקן ובאימפריה העות'מאנית בהיבט היסטורי-חברתי, מבלי להתעלם ממנהגיהם המיוחדים וחיי הדת או מייחודיותם של המקורות בהקשר של תולדות יהודי הונגריה בארצם ומחוצה לה.

"מקורות עבריים על אודות ההיסטוריה של הונגריה ויהודי הונגריה מראשיתה ועד 1686" – הספר הזה הוא עוד נדבך בשורת פרסומי מקורות על תולדות הונגריה, פרסומים שהחלו להופיע בסוף המאה ה-19, באופן שכרך זה משלים את חקר המקורות של ההיסטוריה ההונגרית מתקופת ימי-הביניים וראשית העת החדשה.

עבודה זו היא פרי מחקר משותף שעשו במשך ארבע-עשרה שנה שלמה י' שפיצר מאוניברסיטת בר אילן ברמת גן בישראל, וגזה קומורוצי מאוניברסיטת אטווש לורנד בבודפשט ומהמרכז למדעי היהדות באקדמיה ההונגרית. צוות גדול של היסטוריונים וחוקרים של מדעי היהדות תרמו את חלקם בהכנת כתב-היד. במיוחד חובה נעימה היא לנו להזכיר את עבודתו הביבליוגרפית ארוכת השנים של הרב אלכסנדר שייבר ז"ל, מנהל בדימוס בית המדרש לרבנים בבודפשט. תודה מיוחדת אנו חבים להרב יהודה (יוסף) שווייצר, רב הראשי לשעבר של הונגריה ומנהל בדימוס של בית המדרש לרבנים בבודפשט, ולהרב צבי (אימרה) שמלצר (סנקט-גאלן), אשר זיכו אותנו בעצות מלומדות וברוכות, וגם ללאה בורנשטיין-מקובצקי (אוניברסיטת בר אילן) על חלקה באיסוף החומר הנוגע לתקופה העות'מאנית. בתרגום המקורות להונגריה נטלו חלק אנדראה שטרביק מעברית וסוניה רחל קומורוצי מיידיש ולפעמים מעברית. קיבלנו בתודה את הערותיהם של ויקטוריה באנאי (המרכז למדעי היהדות באקדמיה ההונגרית), גזה פלפי (מרכז לחקר היסטוריה באקדמיה ההונגרית) ולסלו יולס, מתרגם של ספרות עברית ויידיש. יבואו כולם על הברכה.

SHLOMO J. SPITZER AND GÉZA KOMORÓCZY

HEBREW SOURCES

relating to the History of Hungary and Hungarian Jewry
in the Middle Ages (from the Beginnings until 1686)

In 1881 the historian Samuel Kohn (1841–1920), chief rabbi of the Neolog synagogue in the Dohány Street in Budapest, published a collection of Hebrew sources and data relating to Hungarian history. His book contained the Hungarian translation of Hebrew sources relating to the medieval and early modern history of Hungary, with 31 source texts, around 50 items altogether. By now, even the recent reprint edition of Kohn's book (1990) has become an antiquarian rarity. The present volume is intended to replace Kohn's old book.

As a sign of our great respect toward Rabbi Kohn, we kept the original Hungarian main title of his book (*Héber kútforrások*) for ours. However, the present collection differs significantly from its predecessor. First of all, the 195 independent source texts in it contain 402 items altogether, and as such the anthology includes all known to us Hebrew and Yiddish texts written before the end of the 17th century—before the reoccupation of Buda from the Turks (1686)—which bear relevance to Hungary, Hungarian history, or the life, customs and liturgy of Hungarian Jewry. In addition, besides the Hungarian translations, the book also contains the original Hebrew or Yiddish texts, mostly published from their rare 16th–18th century rabbinical editions. The translations are accompanied by detailed biographies of the authors, commentaries on the texts, notes and bibliographies, and there are also various indexes to help historians, Hebraists, linguists to exploit the sources further.

As opposed to the tradition of former Hungarian Jewish historiography, and the approach of Rabbi Kohn himself, the new *Héber kútforrások / Hebrew Sources* pays due attention to the internal history of the local Jewish communities in Buda or in some cities of Western Hungary (Ódenburg / Sopron), their specific liturgical and ritual customs, contacts with other Jewish communities and personalities in Western Europe, on the Balkan and in Ottoman Turkey. In contrast to the assimilationist paradigm typical of Hungarian Jewish historiography at the end of the 19th century, the present book concentrates on the relative internal autonomy of the Jewish community, and on the cohesion and relations within various Jewish communities throughout the Diaspora, and at the same time also pointing out the relevance of the sources as to history of Hungary and the Jews of Hungarian descent living on the Turkish Balkan or in Constantinopol.

The *Hebrew Sources* complements the grand series of scholarly editions of historical sources relating to the early history of Hungary started at the end of the 19th century, and thus completes the scholarly exploration of the sources of medieval and early modern Hungarian history.

The present volume is the result of nearly 15 years of research and work, done in close cooperation by Professor Shlomo J. Spitzer (Bar Ilan University, Ramat-Gan,

Israel) and Professor Géza Komoróczy (Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary / Center of Jewish Studies at the Hungarian Academy of Sciences). A wide range of Hebraists and historians, including former and present students at the Center of Jewish Studies, Budapest, contributed to the preparation of the manuscript. Special credit shall be given to the decades-long bibliographic research of the late R. Alexander Scheiber, former Director of the Rabbinical Seminary, Budapest, to R. Imre Hermann Schmelzer (St.-Gallen, Switzerland), to R. József Schweitzer, former Chief Rabbi of Hungary and former Director of the Rabbinical Seminary (Budapest), and to Leah Bornstein-Makovetsky, Senior Lecturer of Jewish History (Bar Ilan University), for their learned advice and generous help; to Andrea Strbik for her translations of the Hebrew texts and to Szonja Ráhel Komoróczy for her translations of the Yiddish texts and of some texts from Hebrew; to Viktória Bányai, PhD (Center of Jewish Studies at the Hungarian Academy of Sciences) for her comments and additions; to László Jólesz, the great old man of Yiddish and Hebrew literary translation in Hungary and to Géza Pálffy, PhD (Institute of History, Hungarian Academy of Sciences) for their critical remarks and corrections. The responsibility for the Hebrew text—their collection and edition—lays with Shlomo J. Spitzer, and for the Hungarian translations, commentary, notes and indexes, with Géza Komoróczy.